

1. Deze zeer elegante hoofdsteun (h 23 cm), waarvan de herkomst onbekend is (Kenia of Ethiopië), is duidelijk niet ontworpen om op te zitten. Foto Jef Vincent

2. Lage hoofdsteun van de Dinka, Zuid Soedan (h 10 cm)
Foto Horst Bischkopf

3. Hoge hoofdsteun van de Pokot, Kenia (h 22 cm). Deze hoge hoofdsteun kan door zijn vorm moeilijk als stoel gebruikt zijn.
Foto Jef Vincent

4. Zeer fraaie hoofdsteun van de Karamojong, Uganda (h 23 cm).
Foto Jef Vincent

Over hoge en lage hoofdsteunen

Hoofdsteunen zijn een geliefd verzamelobject.

Er is dan ook al veel over geschreven.

**Vaak worden ze aan de hand van hun model toegeschreven
aan een bepaald volk of streek.**

**In dit artikel wil ik echter geen stijlanalyse geven,
maar specifiek ingegaan op het verschil in hoogte.**

Er zijn grote verschillen in de hoogte van hoofdsteunen. Dit loopt uiteen van 5 tot 28 cm. Ik zou 10 cm of minder laag willen noemen en 20 cm of meer hoog. Het gaat hier om de hoogte van de grond tot het vlak waarop het hoofd rust. De totale hoogte van een hoofdsteun kan wel 30 cm zijn.

Functies van een hoofdsteun

Hoofdsteunen dienen niet alleen ter bescherming van het kapsel, ze houden ook het hoofd op een afstand van de grond waar allerlei ongedierte kan rondkruipen. Bovendien kunnen de in de hoofdsteun aanwezige krachten tijdens de slaap je hoofd bereiken. Het zijn de dragers van je dromen.

Hoofdsteunen zijn ook een belangrijk item om je status mee aan te geven. Een eenvoudige hoofdsteun kan elke man wel zelf maken. De meer gecompliceerde steunen zijn kostbaar en worden door specialisten gesneden, die soms van buiten de eigen streek zijn.

Sommige hoofdsteunen hebben een dubbelfunctie en kunnen ook als stoel gebruikt worden.

Bij de Lobi (Ivoorkust) en de Dinka (Soedan) bestaan er stoelen die een wat schuin aflopend zitgedeelte hebben. Als je ze wilt gebruiken als hoofdsteun kun je de juiste plaats kiezen om gemakkelijk op je zij te slapen of je kiest een wat

Lobi-stoel die als hoofdsteun gebruikt kan worden (totale hoogte 50 cm, lighoogte 8 cm). Foto Leo Meijs

lager gedeelte voor het slapen op de rug. Sandro Bocola beschrijft in het boek *Afrikanische Sitze* een spoelvormige kruk van de Malinke uit Guinee, die zelfs op drie manieren gebruikt kan worden: erop zitten, in zijligging erop slapen en als je hem plat legt dan ligt je nek perfect op de goede hoogte bij het slapen op de rug.

Tenslotte zijn er hoofdsteunen die niet meer de functie hebben om er het hoofd op te laten rusten, maar die uitsluitend tijdens rituele dansen worden gebruikt, zoals bij de Pokot in Kenia.

Foto Jet Vincent

De vrij hoge hoofdsteunen van de Pokot in Kenia hebben alleen nog een symbolische functie tijdens rituele dansen.

Verskil in hoogte

Lage hoofdsteunen vinden we bijvoorbeeld in het Dogon-gebied, Mali (de Dogon schijnen ze zelf nooit gebruikt te hebben) en hoge hoofdsteunen o.a. bij de Dinka, Soedan.

Dewey (1993) schrijft dat er bij de Shona (Zimbabwe) hoge en lage hoofdsteunen bestaan (11 tot 18 cm). De hoge in het noorden en de lage in het zuiden. Dewey geeft helaas geen uitsluitsel over de reden van dit verschil.

Met de steunen van de Hamar (Ethiopië) en Turkana (Kenia), die tamelijk hoog zijn, ca. 20 cm, lukt het nog net om ze ruggelings te gebruiken. Ze worden tijdens het slapen scheef gezet waardoor de hoogte verminderd.

Mogelijke verklaringen

In de literatuur kon ik geen verklaring vinden voor het toch zeer markante

1. Hoge, hardhouten hoofdsteun van de Karamojong, Uganda (h 27 cm). Als bij de Karamojong een hoofdsteun omvalt terwijl de eigenaar afwezig is, is dat een teken dat hij gestorven is. Vandaar de brede poten. Foto Jef Vincent

2. Hoofdsteun uit Kenia, regio Marakwet, met leren handgreep (h 14,5 cm). Foto Horst Bischoff

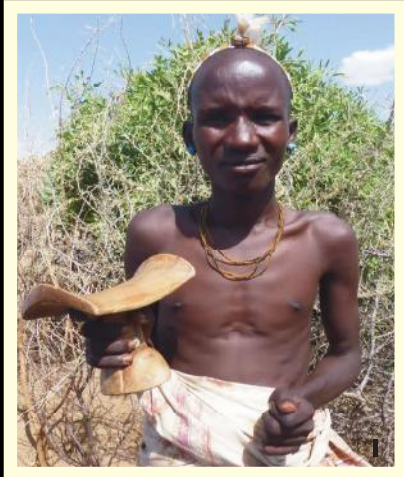
**3. Lage hoofdsteun van de Zulu, Zuid-Afrika (h 12 cm).
Foto Nationaal Museum van Wereldculturen AM-584-4**

1. Dassanech-man, Noord-Kenia
(hoofdsteun h 13 cm).

2. Hardhouten, met leer beklede hoofdsteun van de
Pokot, Kenia (h 25 cm). Deze hoofdsteun is waar-
schijnlijk alleen gebruikt bij dansen en rituelen.

3. Hoofdsteun van de Dinka, Soedan (h 22 cm) met
steun voor de schouders. Foto's Jef Vincent

Middelhoge hoofdsteunen kunnen bij het slapen in zowel zijligging als rugligging (achterste man) worden gebruikt, Harar, Ethiopië (h 13 cm). Foto Jef Vincent (2015)

verschil in hoogte van de verschillende hoofdsteunen. Waarom kiest het ene volk voor hoog en het andere volk voor laag?

Anitra Nettleton (2007) zegt alleen dat de lengte van de nek bepalend is of het hoofd comfortabel ligt. Maar ze doelt dan op slapen in rugligging. Bij zijligging kan de steun hoger zijn zonder dat de nek persé langer moet zijn.

Herders in Oost-Afrika (Dinka, Pokot, Turkana) nemen hun hoofdsteun mee als ze hun kudde hoeden. Als ze de tijd nemen om even te gaan liggen, dan is het zaak waakzaam te zijn. Het mag maar een dutje zijn, geen urenlange slaap. Er wordt een zeer hoog en wankel type hoofdsteun op twee poten gebruikt. Los blijft hij niet overeind staan. De herder ligt hierbij op de zij met zijn slaap op de hoofdsteun. De steunen zijn soms prachtig versierd met kraaltjes waarmee tevens een zekere status aangegeven wordt.

Bij de keuze voor een hoge of een lage hoofdsteun is naar mijn mening ook de gewenste slaaphouding, ruggelings of op de zij, een overweging. In Europa kennen wij het zogenaamde ergonomisch gezondheidskussen met een lage (ca. 10 cm) en een hoge (ca. 15 cm) kant. In de beschrijving van een dergelijk kussen lezen we dat de lage kant bestemd is voor ruggelings slapen en de hoge kant is voor slapen op de zij. Door het

zijdelings liggen op de schouder is een grotere hoogte gewenst om de nekwerfels recht te houden.

Conclusie

Volgens mij zijn er dus een aantal verklaringen te geven waarom er lage en hoge hoofdsteunen zijn. Ze hebben naar mijn mening allemaal te maken met de manier waarop een hoofdsteun gebruikt wordt. Een lage hoofdsteun wordt gebruikt voor het ruggelings slapen, een middelhoge hoofdsteun voor het slapen in zijligging.

Een hoge hoofdsteun wordt òf gebruikt in gevallen dat de gebruiker niet te diep in slaap mag vallen, òf ze worden niet meer gebruikt om op te slapen, maar in de hand gehouden tijdens rituele dansen. Bij middelhoge en hoge hoofdsteunen is ook de functie van zitten mogelijk, alhoewel het voor onze begrippen wat laag is.

Vroeger toen de hoofdtooi nog zeer uitgewerkt en omvangrijk was, bijvoorbeeld bij de Karamojong, werd bij het slapen echt gebruik gemaakt van de zeer oncomfortabele, hoge hoofdsteunen. Wie mooi wil zijn moet pijn lijden.

leo.meijs@hotmail.com

Bronnen

- Baeké, V. (2012). *Sièges et appuie-tête de la République Démocratique du Congo. Arbore son statut, asseoir son pouvoir, rêver avec les esprits.* In *Design en Afrique*. Parijs: Musée Dapper
- Becker, R. (1991). *Headrests; Tsonga types and variations.* In *Art and Ambiguity, Perspectives of the Brenchurst Collection of Southern African Art*. Johannesburg: Art Gallery Johannesburg
- Bocola, S. (1994) *Afrikanische Sitze*, München: Prestel Verlag.
- Dewey, W.J. (1993). *Sleeping Beauties, The Jerome L. Joss Collection of African headrests*. Los Angeles: Fowler Museum of Cultural History
- Falgayrettes-Leveau, C. (2012). *S'asseoir, se coucher et rêver.* In *Design en Afrique*. Parijs : Musée Dapper
- Hooper, L. (1981) *Some Nguni crafts , part 3 wood-carving.* In: *Annals of the South African Museum*. Cape Town: South Africa Museum
- Nel, K. (2000). *Headrests and hairpins, signifying more than status.* In: *Hair in African Art and Culture*. New York: The Museum of African Art
- Nettleton, A. (2007). *African Dream Machines, style, identity and meaning of African headrests*. Johannesburg: Wits University Press
- Sieber, R. (1980) *African furniture & household objects*. Bloomington: Indiana University Press